

VÝVOJOVÁ PSYCHOLOGIE

VÝVOJOVÁ PSYCHOLOGIE

- „ *Vývojová psychologie usiluje o poznání souvislostí a pravidel vývojových proměn v jednotlivých oblastech lidské psychiky a porozumění jejich mechanismům. Duševní vývoj lze charakterizovat jako proces vzniku zákonitých změn psychických procesů a vlastností v rámci diferenciacce a integrace celé osobnosti.*“

M. Vágnerová, 2000, str.15

ČLENĚNÍ LIDSKÉHO VÝVOJE

1. Prenatální období
2. Novorozenecké období
3. Kojenecký věk
4. Batolecí věk
5. Předškolní věk
6. Školní věk (Nástup do školy)
7. Období dospívání – pubescence
8. Adolescence
9. Dospělost – Období mladé, střední, starší dospělosti
10. Stáří – Rané a pravé stáří

PUBESCENCE

- „ Tenhle rok je divnej, špatně se učím a myslím na blbosti. Nevím co si mám o sobě myslet.

Jirka, 15 let

- Období dospívání – rozmezí 11 – 20 let
- První fáze – 11 – 15 let – Pubescence
- S. Freud – Genitální stádium

- Obecná charakteristika:
  - Změna způsobu myšlení, osamostatňování, volba budoucího povolání, první zkušenosti s partnerstvím, ...

„ Pubescence je obdobím hledání vlastní identity, bojem s nejistotou a pochybnostmi o sobě samém, o své pozici ve společnosti...“

E. Erikson, 1994

- - Důležitý biologický mezník – tělesné dozrávání
- Ukončení povinné školní docházky a volba profesního směřování

- -

1. TĚLESNÁ PROMĚNA A JEJÍ SUBJEKTIVNÍ VÝZNAM

„Přál bych si, abych nebyl nejmenší ze všech kluků ve třídě, to je pak člověk automaticky za blbce.“

Honza, 14 a půl roku

- Zaměření pozornosti na vlastní tělo, na oblečení a celkovou úpravu.
- Subjektivně různý význam
  - U chlapců je ze sociálního hlediska významný především růst a rozvoj svalů. U dívek vysoká postava neodpovídá sociokulturním standardům ideálu dívčí krásy.
  - Sekundární pohlavní znaky děvčat více viditelné, kvalitativní změna. Zásadnější vývoj naopak může vyvolat nejistotu.

2. PROMĚNA PROŽÍVÁNÍ PUBESCENTA

„ Brečím často a někdy ani nevím proč. Nesnáším, když je někdo nespravedlivý a zlý, z toho mám depresi a brečím, jak je to vůbec možný.“

Iveta, 14 let

- Kolísavé emoční ladění, labilita, přecitlivělost
- Emoční reakce nápadnější, často až nepřiměřené
- Nedostatek sebeovládání, impulzivita
- Nechuť projevovat city, uzavřenost
- Vztahovačnost = výraz osobní nejistoty
  - Mechanismus kyvadla
  - Únik do fantazie

3. ROZVOJ POZNÁVACÍCH PROCESŮ PUBESCENTA

„ Vím, že lidi nejsou takový, jaký se na první pohled zdají. Chtěl bych všechno líp poznat, než se dá vidět na první pohled.“

Zdeněk, 14 let

1. Důraz na uvažování o možnostech
  2. Počátek systematického uvažování
  3. Schopnost integrace a kombinování myšlenek
- Zvýšená tendence kritičnosti

3. ROZVOJ POZNÁVACÍCH PROCESŮ PUBESCENTA

- a) Změna potřeby jistoty a bezpečí – anticipace budoucnosti
- b) Potřeba seberealizace – rozšíření i na budoucnost
- c) Potřeba otevřené budoucnosti – posílení egocentrismu
  - o Pubescent bývá: Hyperkritický, má sklon polemizovat, přesvědčení, že jeho myšlenky, pocity a zkušenosti jsou zcela výjimečné, vztahovačnost.
- d) Dokáže zobecnit určité principy fungování okolního světa
- e) Je radikální. Výrazná nechuť ke kompromisům vyplývá z nejistoty

4. ROZVOJ IDENTITY PUBESCENTA

1. Pubescent projevuje úsilí o hlubší sebepoznání - introspekce
  2. Překračuje hranici aktuálního sebepojetí
- Souvisí s rozvojem poznávacích funkcí
  - Faktory ovlivňující sebepoznání:
    - Zvýšená sebekritičnost, emoční labilita
    - Srovnávání s jinými lidmi
    - Sebeúcta
    - Skupinová identita
    - Ideály a fantazijní představy sebe sama
    - Sociálně profesní role

5. SOCIALIZACE V OBDOBÍ PUBESCENCE

5.1 SOCIÁLNÍ ROLE

- Odmítá podřízenou roli
- Netolerance k dospělým
- Vyšší význam a vliv vrstevnické skupiny
- Role ve vrstevnické skupině má velký význam

5.2 KOMUNIKACE

- Konflikty a vzájemné nepochopení
- Preference slov, obrátů, šroubovanost, teatrálnost,
...

5.3. ŠKOLA

„Mám strach, že se nedostanu na školu, ale mámu by to asi naštvalo víc.“

Filip, 14 let

- Tendence příliš se nenamáhat
- Stabilizace osobního standardu
- Větší nápor nejasného učiva odmítán, zvyšuje nejistotu
- Zpochybňování školních znalostí = samoučelnost
- Úspěšnost ve škole se stává prostředkem
- Ocenění učitele, který nezneužívá své authority
- Normy stanovené vrstevníky

5.4. RODINA

„Moje matka pořád mluví, ale nedá se z toho poznat, co vlastně chce. Já už ji radši ani neposlouchám.“

Eva, 15 let

- Individuace
  - Fáze diferenciacie – deidentifikace ve vztahu k rodičům
  - Fáze experimentace
- Rodiče ztrácejí výsadní postavení
- Vztah s matkou
  - Odmítání nadměrné péče
  - Vztah matky a dcery odlišný od vztahu otce a syna – podpora v rozvoji ženské role
- Vztah s otcem
  - Pro syna i dceru podpora mužské role

5.5. VRSTEVNÍCI

„ Přála bych si, abysme se ve třídě furt nepomlouvali.“

Gábina, 13 let

- Vrstevnická skupina = opora stávající identity
- Vrstevníci = neformální autority
- Role závisí na kompetencích, vlivu a oblíbenosti (inteligence, pozitivní ladění, solidarita, pozitivní akceptace,...)
- Potřeba přátelství – možnost sdílet, důvěra, intimita
- Experimentování se sexuální rolí ve formě prvních lásek

ADOLESCENCE

- = dospívání
- Přechodné období mezi dětstvím a dospělostí
- 15-20 let
- Komplexní proměna osobnosti
- Období hledání a přehodnocování

OBDOBÍ ADOLESCENCE LZE DEFINOVAT NĚKOLIKA PROMĚNAMI:

- 1.) první pohlavní styk
- 2.) 2 sociální mezníky – ukončení povinné školní docházky a dovršení přípravného profesního období
- 3.) dosažení plnoletosti

1.) VLASTNÍ TĚLO JAKO SOUČÁST IDENTITY

- Zpomalení tělesného vývoje
- Vzhled dospělého jedince
- Vrchol fyzické výkonnosti

- Důležitou součástí identity adolescenta je tělesný vzhled
- Zevnějšek je prostředkem k dosažení sociální akceptace a prestiže
- V adolescenci může být důležitá i fyzická zdatnost, výška postavy a síla

2.) KOMPETENCE A VÝKON JAKO SOUČÁST ADOLESCENTNÍ IDENTITY

- Flexibilita a schopnost používat nové způsoby řešení
- Nížší motivace k úspěšnému absolvování školní docházky
- Dotváření definitivních strategií, které tvoří základ postojů a chování

3.) SOCIALIZACE V OBDOBÍ ADOLESCENCE

- Adolescence = fáze přechodu do dospělosti
- Jedinec je čím dál více akceptován jako dospělý.
Ale zároveň se od něho očekává odpovídající chování

- Vztah adolescent x dospělí
- Vztah adolescent x vrstevníci

DOSPĚLOST

1. Biologické vymezení dospělosti
2. Psychosociální vymezení dospělosti
  1. Změna osobnosti
    1. Relativní svoboda v rozhodování
    2. Schopnost a ochota přijmout zodpovědnost
    3. Odhad vlastních sil a kompetencí
    4. Ovládání vlastních emocí a jednání
  2. Změny v socializačním rozvoji
    1. Omezení závislosti na orientační (původní) rodině
    2. Symetrické vztahy s vrstevníky
    3. Párové soužití
    4. Udržování profesních vztahů
3. Ekonomická samostatnost
4. Individualismus

1. MLADÁ DOSPĚLOST

- 20 – 40 let
- Období nadějí, otevřených možností a jejich naplňování
- Vychází z nabytých zkušeností, specifického chápání jednotlivých rolí
- Větší práva a nárůst povinností, větší sociální prestiž
- Zásadní životní mezníky: profesní postavení, manželství, rodičovství
  - Fáze intimacy
  - Fáze generativity
- Období prvního bilancování – po 30. roce života – fáze stabilizace zodpovědnosti a zaměření na dlouhodobé cíle

2. STŘEDNÍ DOSPĚLOST

- Období 40 – 50 let
- Hlavním úkolem: uspokojivá profesní pozice a stabilizace rodiny
- Období vrcholu zralosti, nárůst zodpovědnosti
- Doba protikladů – limitovanost dalšího rozvoje vrchol vlastních sil
- Stereotyp a motivace ke změně
  - Krize středního věku = protest proti rutině
- Změna postojů k řadě hodnot
- Potřeba intimity
- Generativita (přeseunutí těžiště zájmu mimo vlastní osobu)

3. STARŠÍ DOSPĚLOST

- Období 50 – 60 let
- Věk 50 let mezníkem stárnutí
  - Větší porozumění s vrstevníky, snaha cenit si pozitivního, změny v pojetí intimity a generativity – sana předávání zkušeností další generaci, vymezení smyslu života, ...
- Stárnutí mění postoj ke světu
  - K jiným lidem, k sobě samému i vlastnímu jednání
- Muži směřují k ženskému typu prožívání a chování
- Ženy jsou nezávislejší a dominantnější
- Zhoršení základních smyslových funkcí
- Proměny vnímání partnerského soužití

STÁŘÍ

- Poslední část lidského života
- Nezvratný fyziologický proces
- Hranice určující stáří se neustále posouvá
- Gerontologie, geriatrie

- Wágnerová rozděluje stáří na období:
  - 1.) raného stáří – 60-75 let
  - 2.) pravého stáří – 75 let a více

1.) POSTOJE KE STÁŘÍ

- 1.) Optimistický, aktivní a stáří akceptuje
- 2.) Realistický, přijatelně optimistický, ale pasivní
- 3.) Odmítá akceptovat skutečnost, že stárne
- 4.) Realistický, ale pesimistický
- 5.) Rezignující a pesimistický

RANÉ STÁŘÍ

1.) TĚLESNÉ ZMĚNY VE STÁŘÍ

- Postupné zhoršování všech tělesných funkcí
- Polymorbidita
- Stárnutí a pohlaví
- Změny zevnějšku

2.) PSYCHICKÉ ZMĚNY VE STÁŘÍ

- *„Já si uvědomuju, že mi paměť neslouží tak dobře jako dřív, často si nemůžu vzpomenout, co jsem vlastně chtěl říct nebo co mám koupit. Radši si dělám poznámky“.*

Vladimír, 74 let, VŠ

- Zpomalení psychických procesů
- Zdůraznění některých vlastností
- Snížená potřeba stimulace a učení, zvýšená potřeba citové jistoty a bezpečí, seberealizace a naděje

3.) ZMĚNY POSTOJŮ A SOCIÁLNÍHO CHOVÁNÍ STARÝCH LIDÍ

- *„Už není, s kým promluvit, všichni umřeli. Zůstali tu jen ti mladí (70letí) a s nimi si tak nerozumím“.*

Ružena, 90 let

- Osamělost, ztráta sociálních kontaktů
- Izolace
- Obtíže v komunikaci

4.) ODCHOD DO DŮCHODU

- Rozdílné reakce na odchod do důchodu
- Ztráta profesní role
- Horší sociální status
- Zhoršení ekonomické situace

PRAVÉ STÁŘÍ

- Období po 75 roce života
- Typické zátěžové situace tohoto období:
  - 1.) nemoc a úmrtí partnera
  - 2.) zhoršení zdravotního stavu
  - 3.) ztráta jistoty soukromí a vynucená změna životního stylu

1.) ZÁVAŽNĚJŠÍ ZMĚNY PSYCHIKY

- Starý člověk je ohrožen chorobnými změnami, které se mohou projevit v oblasti psychiky:

1.) arteriosklerotické změny

2.) demence

3.) neurotizace

4.) zvýšená četnost dokonaných sebevražd

2.) ZMĚNA ZPŮSOBU ŽIVOTA

- Úbytek schopností bývá nejčastějším důvodem ke změně životního stylu:

1.) pečovatelská služba

2.) umístění do nějaké instituce

VÝVOJOVÁ PSYCHOLOGIE A DRAMATERAPIE

- Ontogenetický (vývojový) model J. Piageta a E. H. Eriksona považován za teoretický zdroj dramaterapie
- Hlavním úkolem dramaterapeuta je poskytnout klientovi prostředky odpovídající jeho kognitivnímu vývoji a vycházet z toho při dramaterapeutickém sezení

